

Månadsbrev till Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby

Pingstnovenan, den 1 juni 2017

Kära systrar och bröder,

Inser vi vilken avgörande händelse pingsten är – i kyrkan, i världen, i våra egna liv? Ignatios av Latakeias berömda ord säger det mesta: "Utan den helige Ande är Gud långt borta, är kyrkan bara en organisation, är liturgin besvärjelse, är auktoriteten dominans, är missionen propaganda." Eller som påve Franciskus uttryckte det i en predikan häromdagen: "Utan den helige Ande reduceras tron till ideologi."

Om den helige Ande ges åt varje troende, som om Anden därefter bara vore hos henne och honom – som Basileios av Caesarea skrev på 300-talet – då är pingsten ett myndigförklarande av människan av sällan skådat slag. Ett "demokratiskt" genombrott i en hierarkisk tid: "Alla har ni möjlighet att profetera."¹ Då är fältet öppet för det oväntade och överraskande, för någon som går en annan väg än den där många går – utan att låta sig hejdas.

Risk för anarki? Ja, men också för vitalisering.

Har vi alla profeterat? De flesta av oss är, med rätta, återhållsamma med sådana anspråk. Men vad saken gäller är att pingsten implementerar profeten Jeremias förutsägelse: "De skall inte längre behöva undervisa varandra och säga: 'Lär känna Herren', ty de skall alla känna mig, från den minste till den störste."² *De ska alla känna mig!* Inte som ett uttryck för andlig individualism och högfärd, där var och en är sig själv nog och sin egen lärare, men som manifestation av en religion som i djupaste mening är *personlig*. Genom pingsten blir Gud den Andre i människans liv, inte på ett abstrakt, intellektuellt plan, men i en vänskap där man tilltalar varandra med ett förtroligt "du". Och där Guds röst tränger igenom som en inre maning, en förnimmelse, en känsla så stark att den till sist inte går att motstå.

Men finns inte en risk för sentimentalitet? Jo, den finns. Men är inte den större risken, för de flesta av oss, att vi inte vågar låta oss beröras och följa den inre rösten? Jesu beskrivning av pingstens genombrott – "den som tror på mig, ur hans inre skall flyta strömmar av levande vatten" – kan svårligen tolkas som något annat än en upplevelse som i högsta grad även berör känslolivet. *Strömmar av levande vatten*. Eller som

¹ 1 Kor 14:31.

² Jer 31:34.

pingstdagens profet säger: "Jublande skall ni ösa vatten ur frälsningens källor."³
Jublande! Ösa vatten!

Ja, det är sårbart och känslor kan vara tvetydiga, men evangeliet är budskapet om att Gud gör sig sårbar och stiger in i vårt innersta, mest ömtåliga rum. Det är inte utan skäl som Nya testamentets lärare framhåller nödvändigheten av att pröva allt – inte minst anspråket att tala i Guds namn – men lika starkt ingjuts hos de troende en sund och grundad självkänsla: Våga lita på att Gud finns hos dig och talar till dig! Låt dig inte skrämmas till tystnad och underdånighet av självutnämnda andliga lärare som vill ta Guds plats i ditt liv. Det är mot just den bakgrunden som Johannes skriver i sitt första brev: "ni behöver ingen lärare. Ty hans smörjelse undervisar er om allt."⁴

När vågade vi följa Andens röst senast? Lyssna till den inre maningen, vare sig det handlade om att besöka en sjuk, beställa en biljett eller ta ett initiativ till förändring? Men borde vi inte processa frågan i styrelsen först? Göra ett utskick till ledningsgruppen? Höra vad de tycker i Kyrkans hus? Fråga biskopen?

Låt oss säga som det är: om den helige Antonios, Franciskus av Assisi, Birgitta av Vadstena, Matta al-Miskin, Ida Andersson, Enzo Bianchi – för att nu bara ta några – skulle ha inväntat ett styrelsebeslut innan de följde Andens maning och gick en annan väg än den där många går, då skulle många av de initiativ som förnyat Kristi kyrka genom historien aldrig blivit tagna. Guds rike utbredds i världen när människor vågar lyssna till den helige Ande och följa – ibland utan att rådfråga en enda människa! Det finns ögonblick när en människa måste säga med Paulus: "Då frågade jag inte någon av kött och blod till råds."⁵

Men är det inte riskabelt? Borde vi inte vara försiktiga? Tänk om det missbrukas? Jo, det är riskabelt. Men så har heller ingen större risk någonsin tagits än när Gud lät sin son bli människa. Kunde inte Jesus ha fallit för frestelsen? Jo, han kunde ha fallit. Han delade vår sammansatta mänskliga natur efter fallet. Men den risken var nödvändig för att världen skulle återlösas och skapelsen återupprättas.

Det innebär inte att prövning inte behöver ske, att bedömning inte är nödvändig, att vi inte behöver rådgöra med varandra. Ytterst är det alltid frukten som bekräftar vad som är vad, och frukten blir uppenbar för alla när den väl mognat fram. Men det frö som såddes och fick trädet att växa, och med tiden frukten att mogna, planterades därför att det fanns någon som vågade avvika från normen.

I den märkliga, och starka, berättelsen i Fjärde Moseboken om hur Guds Ande kommer över de sjuttio som är utvalda att dela ledarskapets börda med Mose, finns två som inte anslutit sig till de övriga. Eldad och Medad. De profeterar utanför boxen. När Anden även kommer över dem, vill den ängslige Josua skicka någon att hejda dem. Det är då Mose fäller de bevingade orden: "Blir du kränkt på mina vägnar? Om ändå hela Herrens folk

³ Jes 12:3.

⁴ 1 Joh 2:27.

⁵ Gal 1:16.

vore profeter?”⁶ En liknande historia utspelar sig i evangelierna när lärjungarna lämnar in en anmälan till Jesus om någon som botar sjuka trots att han saknar legitimation: ”vi försökte hindra honom, eftersom han inte hör till oss”. Varpå Jesus faller de minst lika bevingade orden: ”Den som inte är mot oss, han är för oss.”⁷

Allt liv med den helige Ande är ett äventyr. Risker att gå för långt kommer alltid att finnas. Men någon gång måste vi ta den risken.

Sverige har fått en kardinal. Veckan före utnämningen av biskop Anders Arborelius till ny kardinal i den världsvida katolska kyrkan mötte jag honom när den officiella pingst-katolska dialogen i Sverige var samlad för ännu ett dygns samtal, denna gång på Berget i Rättvik. Han visste givetvis inget om detta då, för till skillnad från biskopsutnämningar, då man åtminstone blir tillfrågad först, är kardinalsutnämningar lika överraskande för den utvalde som för alla andra. Vad jag på nytt slogs av i mötet med biskop Anders är den välgörande legering av kyrklig makt och monastiskt liv han representerar. Som biskop i den katolska kyrkan har man givetvis makt, om vi nu alls kan använda detta laddade ord. Makt behöver i sig inte vara av ondo, det är en annan sak att makten i dess varierande former tycks höra till något av det svåraste för människan att hantera. Den kräver en frihet utöver det vanliga från det egna jaget. Saknas den friheten är vi ständigt på vår vakt, upptagna av *om* andra ser oss, *hur* de ser på oss, *vad* de tycker om oss. Drifter av ett slag som infekterar makten och gör den ond, eftersom den får makthavaren att börja använda sin omgivning för egen bekräftelse och vinning.

Munken som biskop var ett fenomen som tidigt gjorde sig gällande i kyrkan. Från 300-talet blev det allt vanligare att biskopar hämtades från klostren – just de miljöer där man frånsagt sig möjligheten till kyrklig karriär. Munkarna ville inte låta sig prästvigas utan menade att deras kallelse var en annan. Därför finns också många berättelser om munkar som gör allt för att inte bli upptäckta, till och med flyr, när de får höra att en kyrklig delegation är på väg för att rekrytera biskop. Men det var inte alltid man lyckades undkomma, och därmed fick kyrkan mer än en ledare som blev biskop mot sin vilja – så långt från vår tids tillsättningar av kyrkliga ledare där den kandidat som till sist blir vald till råga på allt gratuleras!

Ett fenomen som härvid liknar fornkyrkans fick vi bevittna på den politiska arenan för några decennier sedan när muren föll och Tjeckoslovakien fick en poet och tidigare dissident till president. Jag minns ännu löpsedeln som förkunnade valet av Vaclav Havel: *President mot sin vilja!* För en gångs skull sa löpet det mesta. Den var som finalen på ett absurt drama: utan att ha hållit ett enda politiskt tal, utan att själv kandidera och bara två månader efter att han avtjänat sitt senaste fängelsestraff, valdes Havel till sitt lands högsta politiska ämbete. Själv beskrev han sig som en icke-politiker – ”jag vet inte om jag är höger eller vänster” – och uppfattade folkets val av honom till president som en absurditet: ”Jag som i hela mitt liv varit på kant med makten, förväntas nu utöva makt...”

⁶ 4 Mos 11:29.

⁷ Mark 9:38-40.

Bara några månader efter sammetsrevolutionen gjorde jag en reportageresa till Prag som redaktör för tidningen Trots allt. Jag minns den djupa respekt med vilken alla jag talade med nämnde hans namn. Förtroendet för honom hade inget med politiska program att göra, det var grundat i hans personliga integritet. "Havels roll i vårt land liknar de gammaltestamentliga profeternas", sa en ung präst jag talade med. Genom sitt livslånga utanförskap – "Jag har ända från början varit van vid att stå lite utanför" – och sin blick "nerifrån", såg han på världen med andra ögon. Med sitt tal om "ett liv i sanning" liknade han en nutida ökenfader: "Lär din mun att säga vad du har i ditt hjärta." Havel prisade dem som "vinnlagger sig om att högt säga vad de tänker".

Som nytilträd president fick Havel gång på gång sin omvärld att häpna. Den hållning – inte minst när han betraktade sig själv och sin uppgift – han gett uttryck för i fängelsecellen och gestaltat i sina uppsättningar på Laterna Magicateatern i Prag där den absurda teatern var hans favoritgren, tog han nu med sig in i presidentpalatset. I ett tal på det hebreiska universitet i Jerusalem, där han utnämnts till hedersdoktor, sa han i april 1990:

Ju längre ned jag befinner mig, desto mer passande tycks mig min plats; och ju högre upp jag befinner mig, desto starkare blir min misstanke att det har skett något misstag. Och för varje steg av vägen känner jag vilken stor fördel det är för mig som president att veta att jag när som helst, och med rätta, kan avlägsnas från min position.

Den inre hållning som utmärkte Havel, och som gjorde honom ointresserad av det som alltid är maktens främsta syfte – att behålla sin makt – hade formats under åren i olika fängelser. Han beskriver hur dessa perioder innebar ett sökande som förde honom närmare sanningen – "en sanning som inte tar hänsyn till vem den gagnar eller missgynnar" – och gav honom nya perspektiv på tillvaron. I ett av fängelsebrev till sin hustru, Olga, skriver han: "Världen här rymmer långt mer sanning än världen där ute. Ting och människor visar sig i sin rätta gestalt. Lögn och hyckleri försvinner."

När han gör den osannolika resan från politisk fånge till firad nationalhjärte bär han med sig en dyrt förvärvad självkänedom. I det tidigare citerade talet i Jerusalem säger han:

Det är en paradox, men jag måste tillstå att om jag är en bättre president än många andra skulle vara i mitt ställe, så beror det just precis på att det någonstans i botten av mitt arbete finns detta ständiga tvivel på mig själv och min rätt att inneha ämbetet.

När Vaclav Havel ställde diagnos på vår civilisations kris framhöll han att denna framför allt är en andlig kris. Dess orsak är, som han uttrycker det i en av sina böcker, "den stora bortvändheten från Gud som vi upplever i modern tid". Han skriver: "Någonstans i bakgrunden till den nutida krisen anar jag den moderna människans högmodliga vilja att sätta sig själv i centrum, hennes övertygelse om att hon kan vinna kunskap om allt och underordna allt under sig." Lösningen ligger därför varken på det ekonomiska eller ideologiska planet, menade Havel, utan på det andliga och moraliska. I sitt tal inför den amerikanska kongressen under ett statsbesök året efter han blivit president, sa han: "Räddningen för den mänskliga världen finns ingen annanstans än i det mänskliga hjärtat, i mänsklig reflektionsförmåga, mänsklig mildhet och mänskligt ansvar."

Vaclav Havel förespråkade inget mindre än en existentiell revolution, eller som han också kallade det, "en andlig pånyttfödelse". Och vägen dit var "ett liv i sanning". Det är endast i sanningen som friheten finns, den frihet som innebär att vi är trogna mot oss själva – och mot den högre moraliska auktoritet inför vilken vi är ansvariga. I sitt författarskap blottlägger Havel "systemets väsen", som står i strid med sanningen, oavsett om det handlar om politiska, religiösa eller andra system. I varje form av system är makt den främsta egenskapen, vilket gör det oförmöget att ta in avvikande uppfattningar i sin officiella struktur. Havel skriver: "Det ger människor ett färdigt svar ... Det finns inte längre några hemligheter, ingen oro, ingen ensamhet."

När han beskrev hur systemet och livet alltid står i motsatsförhållande till varandra, slås man som kristen av hur hans perspektiv är "pingstens". Han skriver: "Livet i sin egenart tenderar till mångfald, till färgrikedom, till en självständig sammansättning, helt enkelt till uppfyllandet av sin frihet ... systemet däremot eftersträvar en monolitisk enhet, likformighet, disciplin." Och Havel fortsätter: Dess "mål är den totala likheten, dess frukt är uniformitet, flockmentalitet, likriktning." För att välja livet måste vi därför motarbeta och till sist störta systemet, i vilken form det än uppträder.

Den senaste kardinalsutnämningen väckte till liv hos mig minnesbilderna från Pragvåren 1989. Redan när karmelitmunken blev biskop var det hela så oväntat, så omöjligt. Hade munken utmärkt sig genom sin administrativa talang? Var han medial? Modern? Skulle han alls ha kommit ifråga vid en demokratisk omröstning bland kyrkliga delegater?

Jag minns biskopsvigningen i S:t Eriks katolska kyrka på Söder i Stockholm den 29 december 1998. Under en del av vigningsakten låg munken utsträckt, raklång på golvet, ett fysiskt uttryck för överlåtelsens totalitet. Här manifesterades något som gäller allt, i synnerhet kyrkligt, ledarskap: en ledare företräder inte längre sig själv och sitt eget. Han eller hon representerar någon annan. Ledaren som livegen är en del av evangeliets absurditet. Något som sannolikt kräver, inte minst i en tid som vår, en lång träning i obemärkthet.

På söndag är det pingstdag och sigillet sätts på påsken. På måndag, den andra pingstdagen, möts vi för ännu ett ekumeniskt seminarium i Bjärka-Säby med bland andra biskoparna Anders Arborelius och Esbjörn Hagberg, och kyrkoledare Sofia Camnerin. Må vi alla be att även vår egen vandring genom påsktiden mynnar ut i en personlig pingstdag. *Veni Sancte Spiritus!*

Er i Kristus förbundne,

